

Resensies / Reviews

- Den Hertog, G.C. & Hofman, T.M., *reds.* 2010. **Aspekte van die werk van J.P. Versteeg.** Apeldoorn: Theologiese Universiteit Apeldoorn.
(B.J. de Klerk) 191
- Selderhuis, H.J. 2010. ***Praeceptor Europae: Philippus Melanchthon over kerk, reg en universiteit.*** Apeldoorn: Theologiese Universiteit Apeldoorn.
(P.H. Fick) 193
- Swartz, Nico P. 2010. **Rosmini's (1797-1855) contribution to theology, philosophy and fundamental rights in civil society, according to post-Thomist natural law.** Bloemfontein: Sun Media.
(P.H. Fick) 195
- De Haan, M.J. 2010. **Mission on the margin: a case study on reformed mission prospects in Enkumane KwaZulu-Natal.** Pietermaritzburg: Cluster.
(J.A. van Rooy) 197
- Venter, R., *ed.* 2011. **Faith, religion and the public university.** Bloemfontein: University of the Free State.
(R. Coletto) 200
- Van den Berg, Jan-Albert. 2010. **An (auto)biographical *theologia habitus* – future perspectives for the workplace.** Bloemfontein: University of the Free State.
(A.L. du Plessis) 202
- Fokusresensies**
- Maartens, Maretha. 2010. **Totdat jy vry is ...** Vereeniging: Christelike Uitgewersmaatskappy.
(P.H. Heystek) 204

Wilkinson, Bruce. 2010. Hiervoor is jy gebore . Vereeniging: Christelike Uitgewersmaatskappy. (<i>P. Venter</i>)	205
Van der Watt, Jan, <i>red.</i> 2010. Wie sê julle is Ek? Vereeniging: Christelike Uitgewersmaatskappy. (<i>N.P. Heystek</i>)	208

Resensies / Reviews

Den Hertog, G.C. & Hofman, T.M., reds. 2010. **Aspekte van die werk van J.P. Versteeg.** Apeldoorn: Theologiese Universiteit Apeldoorn. 112 p. Prijs: €10,00. ISBN: 978-90-75847-30-7.

Resensent: B.J. de Klerk
Skool vir Kerkwetenskappe,
Potchefstroomkampus, Noordwes-Universiteit

Hierdie bundel bevat ses hoofstukke wat betrekking het op aspekte van die werk van wyle professor J.P. Versteeg, in lewe hoogleraar aan die Theologiese Universiteit te Apeldoorn. Op 18 Mei 2008 sou prof. Versteeg 70 jaar oud geword het en by hierdie geleentheid is 'n simposium gehou waarop aspekte van sy werk bespreek is. Die referate wat op daardie dag gelewer is, is in hoofstukke vir hierdie bundel verwerk.

Die boek is geskryf om die nalatenskap van Versteeg in herinnering te roep en om vas te stel wat sy geestelike erfenis vir vandag beteken. Die redakteurs noem Versteeg 'n Bybelgeleerde wat aandagtig en eerbiedig geluister het na die Heilige Skrif en vir wie dit daarom gegaan het om sy hoorders en lesers by die Skrif te bring, wat die wysheid bevat om mense redding te laat vind deur die geloof in Jesus Christus.

G.C. van Hertog skryf die eerste hoofstuk oor "De visie van J.P. Versteeg op die verhouding van Christus en die Geest en die betekenis ervan voor het geheel van zijn werk". Hierin wys Van Hertog op die eskatologiese aspek van die verhouding tussen Christus en die Gees. Hy haal Versteeg aan: "Juis omdat de eenheid van de opgestane Christus en de Geest een eschatologische eenheid is, zal die eenheid nooit te brengen zijn op een noemer, die de eenheid 'logisch' doorzichtig maak." Van Hertog bespreek Versteeg se standpunte oor die eie aard van die kennis van God, die kennis van God en die gebed en die kennis van God en die Hermeneutiek. Hofman fokus in die volgende hoofstuk op Versteeg se bydrae aan die diskussie rondom die gesag van die Skrif, by name die Evan-

gelies. Hy bespreek veral die belangwekkende geskrifte van Versteeg oor die historiese betroubaarheid van die Bybel, asook die fundamentalisme en die betroubaarheid van die Skrif. Hy stel as samevatting dat Versteeg se gelowige omgang met Jesus sy visie en praxis as gereformeerde teoloog ryper gemaak het. Hy haal ter ondersteuning Versteeg self aan: "Mijn oriëntatiepunt bij alle vragen die zich aan mij voordoen is de persoon van Jezus. In de navolging van Hem beleef ik de geheim van het dienen van God."

'n Baie belangrike hoofstuk, geskryf deur M.C. Mulder, handel oor die visie van Versteeg op Israel in Romeine 9-11. Versteeg noem in 'n publikasie dat daar geen moment in die geskiedenis is, selfs vandag nog, dat God Israel uit die oog verloor nie. Selfs al het die grootste deel van Israel die heil in Christus afgewys, bly God sy hande uitstrek na die volk Israel. In hulle verwerping sien Paulus, volgens Versteeg, in die praktyk van sy missionêre werk rykdom vir die wêreld. Mulder dui verder aan hoe aktueel die diskussie in Nederland is oor die plek van Israel in God se verlossingsplan en watter grondleggende bydrae die geskrifte van Versteeg vandag nog hierin maak. Noordegraaf fokus op die kerk en die amp in die werk van Versteeg. Versteeg se boek, *Kijk op de kerk: de structuur van de gemeente volgens het Nieuwe Testament* (1985), is belangrik. Noordegraaf handel onder andere oor die eenheid van die kerk en stel Versteeg aan die woord: "Helder word dat *koinoonia*, in de Schrift niet gemeenschap is bij koffie en koek, maar opbloeit uit de verbondenheid aan Christus en als gevolg heeft de roeping ten opzichte van de ander." Die charismatiese gemeente en die amp as diens kom ook aan die orde.

J. van 't Spijker bespreek Versteeg se visie op die missionêre opdrag van die kerk onder die titel "Door de Gezondene gezonden". Versteeg skryf nie net insiggewend oor die missionêre roeping van die kerk nie, maar was ook prakties by sending betrokke. Hy beklemtoon dat sending die werk van God is. God is in die sending die handelende Persoon en die werk van die Heilige Gees is hier van groot betekenis. Dit is die Gees van God wat van Jesus getuig, alhoewel dit nie buite die menslike getuienis omgaan nie. God wil deur mense heen sy plan tot redding van die wêreld uitwerk. Wie deur Jesus gestuur word, verteenwoordig Jesus en tree namens Hom op. W. Steenbergen skryf die laaste hoofstuk oor "Vroomheid en gebed by Versteeg". Hy dui aan dat Versteeg se volstreckte binding aan die betroubare Woord van God omgang met God veronderstel. Steenbergen handel oor die gebed as gebod van God en kenmerk van geloof, ootmoed en vrymoedigheid in die gebed.

Christus en die Gees in die gebed is die verbondenheid met medegelowiges in die gebed. In die spanning van die “reeds” en die “nog nie” van die gebed gaan dit om bid op pad na die voleinding. In een van sy laaste artikels skryf Versteeg in die konteks van die gebed ’n artikel, *De dood geen einde maar een nieuwe begin*. Hierin noem Versteeg dat die band met Christus nie deur die dood deurgesny word nie en daarom is die lewe na die dood ’n lewe met Christus.

Die wye verskeidenheid onderwerpe maak van hierdie boek ’n interessante leeservaring. Hierdie boek is eerstens ’n moet vir teoloë wat deur die verhouding tussen Christus en die Gees geboei word, asook Nuwe-Testamentiese perspektiewe opnuut wil ontdek oor onderwerpe wat in die ses hoofstukke gedek word. Die boek behoort ook deur predikante gelees te word, veral predikante van die gereformeerde tradisie, omdat die bybelse perspektiewe ook op praktiese fasette van die teologiese en kerklike velde fokus.

Selderhuis, H.J. 2010. *Praeceptor Europae: Philippus Melanchthon over kerk, recht en universiteit*. Apeldoorn: Theologische Universiteit Apeldoorn. 48 p. Prijs: €9,95. ISBN: 978-90-75847-31-4. (Apeldoornse Studies no. 5.)

Resensent: P.H. Fick
Fakulteit Teologie,
Potchefstroomkampus, Noordwes-Universiteit

In 1997 is Philippus Melanchthon se 500e geboortedag gevier en in 2010 was dit 500 jaar gelede dat hy gesterf het. Soos die skrywer aandui, is sy bynaam, *Praeceptor Germaniae*, té beperkend. Hy moet eerder *Praeceptor Europae* genoem word. Immers, sy insigte op die gebied van kerk, wetenskap en onderwys, asook sy bydrae tot die gesprek tussen Rome en die Reformasie het van hom ’n gerekende leraar, nie net in Duitsland nie, maar in die ganse Europa gemaak. Dit is veral die invloed wat hy op Europese universiteite gehad het wat nie die aandag kry wat dit verdien nie. In hierdie publikasie gee Selderhuis aandag aan twee aspekte van Melanchthon se invloed in Europa: sy persoonlike kontakte en kerkreg.

Melanchthon het aan die universiteite van Tübingen en Heidelberg gestudeer en vanaf 1518 tot sy dood in 1560 in Wittenberg gedoseer. Die agting wat hy as geleerde geniet het, blyk uit die feit dat hy as opvolger vir Beza in Lausanne oorweeg is en dat die universiteit van Cambridge hom as opvolger van Bucer wou hê. Me-

lanchthon se besondere visie van die wese van 'n universiteit en die aantrekkingskrag van Luther se persoon en teologie het groot getalle studente vanuit die hele Europa na Wittenberg laat stroom. Talle van Melanchthon se studente het uiteindelik self belangrike poste aan Europese universiteite bekleed. Melanchthon se besondere insigte in die aard en wese van 'n universiteit het hy reeds in sy inaugurele rede op 28 Augustus 1518 begin uitspel. As rektor het hy in 1523 begin om die universiteit te hervorm deur weg te doen met die laaste reste van die skolastiek en hy het die leerstoele in Filosofie tot elf uitgebrei. Sy invloed op die hervormings en kurrikula van die universiteite van Frankfurt an der Oder, Leipzig, Heidelberg, Marburg, Königsberg, Jena, Genève en Leiden kan duidelik aangetoon word. Sy werke is wyd gelees. Sy invloed het ook verder gestrek as die vakgebiede van die Geestewetenskappe en Teologie. Sy werk het ook bygedra tot die ontwikkeling van verskeie Europese regs fakulteite. Hy was gedurig in verbinding met vooraanstaande juriste en het hulle ook beïnvloed. Minder bekend is Melanchthon se pogings om Geskiedenis en Kerkgeskiedenis as vak te bevorder. Hy was daarvan oortuig dat dit 'n belangrike basis vir Teologie sal vorm.

In die tweede gedeelte van hierdie publikasie gee Selderhuis besondere aandag aan Melanchthon en kerkreg. Hoewel die intense verbinding tussen kerkorde en Reformasie voor die hand liggend blyk te wees, is dit 'n studieveld wat nog nie genoegsame aandag geniet nie. Die skrywer behandel die begrip *kerkreg* en Melanchthon se kerkbegrip oorsigtelik en wys daarop dat hoewel die kerk en owerheid elkeen 'n afsonderlike organisasie het, hulle vir Melanchthon 'n goddelike taak het en met goddelike reg optree. Die kerk het 'n eie regsvorm en regsbegrip, maar die kerk se leer staan steeds bo die orde. In sy beskouing van die kerkreg verbind Melanchthon die reformatoriese herontdekking van die Christelike vryheid met die blywende waarde van die wet van God. In Woord, sakrament en tug gaan dit vir hom om die bediening van die sleutels van die koninkryk van God. Die kerk is vir die staat van wesenlike belang, want sonder die kerk kan die staat nie sy doel, naamlik die verering van God op aarde, verwesenlik nie. God hou die staat alleen ter wille van die kerk in stand. Die kerk se spreke is nie alleen 'n spreke na binne nie, maar ook na buite. Die kerk is vry en selfstandig en het die reg om openbaar werksaam te wees – 'n reg wat die kerk van God ontvang het. Die kerk moet die staat gedurig aan sy taak herinner. Melanchthon se klem op goeie kerklike orde het ook 'n belangrike bydrae gelewer tot die totstandkoming van verskillende kerkordes. Hyself het egter nie so aktief aan die opstel van kerkordes meegedoen nie. Daarvoor sou Brenz, Bugenhagen en Bucer sorg.

Vir Melanchthon was die eenheid tussen kerkorde, kerklike eenheid en die bewaring van die waarheid egter 'n uitgemaakte saak.

In die bestek van 48 bladsye kan daar uiteraard nie sprake wees van 'n indringende studie oor Melanchthon se insigte oor kerk, reg en universiteit nie. Nietemin is Selderhuis se oorsig genoegsaam om aan te toon dat Melanchthon se invloed inderdaad verder gestrek het as Duitsland. Hy het ook daarin geslaag om Melanchthon uit die skaduwee van Luther te voorskyn te laat kom. Hierdie werk behoort 'n stimulus te wees vir verdere navorsing – veral wat die kerkregtelike bydraes van Melanchthon betref. Hierdie publikasie wat deel is van die bekende en gewaardeerde reeks “Apeldoornse Studies”, word hartlik aanbeveel vir die student wat in die Reformasie in die algemeen en Melanchthon in die besonder belangstel.

Swartz, Nico P. 2010. Rosmini's (1797-1855) contribution to theology, philosophy and fundamental rights in civil society, according to post-Thomist natural law. Bloemfontein: Sun Media. 87p. Price: R150,00. ISBN: 978-1-920383-12-1.

Reviewer: P.H. Fick
Faculty of Theology,
Potchefstroom Campus, North-West University.

Antonio Rosmini was born in 1797 at Revereto, Italy, from a wealthy family. He received his tertiary training in Theology at the University of Padua and became priest in 1821. His publications and thoughts on theology, philosophy and fundamental rights drew attention from both contemporary spiritual and philosophical circles. Although being considered for promotion to cardinal by the pope, the Piedmont revolution put an end to this. Rosmini's influence in ecclesiastical circles diminished considerably. He became a controversial figure in Italy during his lifetime and for years after his death, although he was relatively unknown in Europe. Nevertheless, several scholars put his works on par with those of Plato, Aristotle, Aquinas, Leibnitz, Kant and Hegel.

Rosmini's writing contrary to the Thomist tradition became unpopular in the church. Two of his works were placed on the Index and he experienced considerable animosity from the side of the Jesuits. The latter still considered the strict maintenance of traditional Thomism as the official doctrine of the church. Pope Leo XIII, who was responsible for the final appearance of two of Rosmini's works

in the Index, was also an ardent supporter of the philosophy of Thomas.

After giving the essential background of Rosmini's life and works in the first chapter (of which the above-mentioned is a summary), the author gives a more in-depth view of his works on theology in the second chapter. In this chapter Swartz examines Rosmini's view on the divine nature of the human soul as expounded in his theological works: he assumes that the human soul has two components: physical (natural) and intellectual (divine). The author shows that both Rosmini and Thomism proceed from the point of view that man has more than one soul part. They differ, however, in the sense that Thomas Aquinas, influenced by Aristotle and Plato, distinguishes three soul parts. The author demonstrates convincingly that Rosmini does not insult Thomism, but contributes to its development.

In Chapter 3 the author indicates how Rosmini's cosmology, ontology, theory of knowledge and anthropology continuously interact with each other. He concludes that, according to Rosmini, man is a reasonable and moral being and thus bearer of fundamental rights. On the basis of the anthropology incidences between God and man (which are laid down by the soul), man has vested fundamental rights which must be respected by all, even by the civil authority.

In Chapter 4 attention is being given to Rosmini's political philosophy. Rosmini's historical approach to the issue of the origin of civil society is evident from his view on the role of families. The origin of civil society is also to be found in the origin of forms of government. Civil society must maintain the rights of all people and can be best formed by the exercise of two virtues, namely justice and wisdom. It can not exercise a greater right than that obtained from the citizenry.

In Chapter 5 (the last and longest chapter of the book) Rosmini's works on law are being examined. The main principle at work in Rosmini's view of law is that the eternal law of justice is proclaimed in us. This anthropological standpoint means that man is the subject of fundamental rights. Man will always be obliged by way of justice to act morally good in civil society. There are definite parallels between justice and natural law, because both derive through and from God. Subsequently the author looks at Rosmini's views on natural law and positive law and proprietary right as offshoot of fundamental right. The chapter concludes with a section on the application of Rosmini's fundamental rights.

The appearance of this book on a relatively unknown Italian writer from the 19th century is indeed of current interest. Human right issues are still hotly debated in political and ecclesiastical circles and actively dealt with in society – not only in South Africa. Although the author presents this work mainly from a judicial point of view, Rosmini's view of the relationship between theology and philosophy makes his work also relevant for the theologian.

It should be clear that it is quite an impossible task to write an in-depth study on the works of Rosmini in 87 pages. The reader is therefore frequently left with the impression that the information is presented in a rather fragmentary way. Conclusions are also not always drawn to their ultimate extent. The main contribution of this book is that it breaks the ground for Rosmini, giving a glimpse in the life and works of the man, enticing the reader/researcher to enquire more. For that we should be thankful towards Nico Swartz.

De Haan, M.J. 2010. Mission on the margin: a case study on reformed mission prospects in Enkumane KwaZulu-Natal.

Pietermaritzburg: Cluster. viv, 401 p. Price: 150,00. (University of KwaZulu-Natal dissertation.)

Resensent: J.A. van Rooy
(emeritus) Louis Trichardt

Die skrywer is 'n sendeling wat deur die Nederlands Gereformeerde Kerken uitgestuur is, en woon sedert 1991 op Enkumane. Sy doel met hierdie studie was

... to catch something of the historical roots and the dynamics of this society, the movement of the people, their interaction with the Mission and the role the Mission has played and continues to play ... in their lives.

Hy toon aan dat die oorspronklike uitgangspunt van die sendende kerk was dat 'n geordende sendeling uitgestuur word om die Woord van God te preek in 'n area waar dit anders nie verkondig word nie. De Haan kom dan op grond van sy studie tot die konklusie dat hierdie uitgangspunt nie rekening gehou het met die verskillende vorms van wisselwerking tussen sending en die plaaslike gemeenskap nie:

The major achievement of the Reformed Mission was that it managed to be part of the Enkumane community during a pe-

riod of State induced segregation and discrimination, that it crossed cultural and race barriers by taking part in the history of a disadvantaged community and showed the importance of the margins of God's Kingdom as a central focus of modern missionary work. (p. 4.)

De Haan skryf uitvoerig oor die geskiedenis van die omgewing. Hy behandel eers die lotgevalle van die plase as boereplase (1851-1940), dan as trustgrond vir die hervestiging van swart mense uit "blanke" gebiede (p. 14-41). Vervolgens lees 'n mens die familiegeskiedenis van die swart bewoners, veral die Mkhize-, Ngcongo-, Ncwane-, Cele- en Dladlafamilies (p. 42-91). Hierdie geskiedenis, van 1820 (!) tot die hede, word uitvoerig beskryf, met die nodige geslagsregisters. Dit gee blyke van talle intensiewe onderhoude, en is op grond van die inligting wat nie elders geredelik beskikbaar is nie, sekerlik van groot waarde vir die plaaslike inwoners.

Die toevloei van mense sedert 1940 word ook beskryf asook die oorgange en ontwrigting van die soms gewelddadige politieke stryd en intriges van die negentigerjare (p. 92-113), waarin ook ses lidmate van die Gereformeerde Kerke vermoor is. Die huidige stand van sake op Enkumane kom in p. 114-128 aan die beurt.

In Deel 2 word die sendingwerk in die wyer omgewing oorsigtelik bespreek, met verwysing na veral die "Etiopiese" en "Sionistiese" kerke (p. 133-150). Daarop volg 'n meer uitvoerige weergawe van die geskiedenis van die sending deur die Metodiste Kerk (p. 151-170), die Anglikaanse Kerke (p. 171-199), en deur Roomse sendingordes (p. 200-228). Dit is belangrik, omdat dit aantoon dat hierdie gebied nie werklik "maagdelik" en onaangeraak deur die evangelie was, soos die bedoeling van die sendende kerke in Kampen was nie, maar dat dit reeds in 'n geringe mate deur genoemde denominasies bereik was, of omdat sommige van die mense wat daar 'n heenkome gevind het, deur hulle bereik was.

In Deel 3 word die sendingwerk deur gereformeerde kerke bespreek, toegespits op die kerk van Kampen, deur wie De Haan uitgevoer is (p. 237-311). Veral die opmerkings oor prediking, opleiding, noodleniging en die verdere ontwikkeling in die sendingwerk is interessant. Dit toon duidelik aan dat dit nie moontlik was om die aanvanklike doelstelling van "slegs die evangelie, slegs woordeliks verkondig" te handhaaf nie.

Op p. 312-345 word beskryf hoe die kerk, met sang, gebed, persoonlike getuienisse en eredienste funksioneer. Veral interessant en

waardevol is die uitvoerige beskrywing en weergawe van die hoogs populêre koortjies. Die skrywer gee sy konklusies weer op p. 369-375.

Uit bogenoemde besonderhede is dit duidelik dat die skrywer diep en breed navorsing gedoen het en die resultaat is 'n deeglike studie – 300 bladsye kleingedrukte teks, met 104 bladsye nog kleiner gedrukte voetnote. Na my mening is hierdie 'n uitstekende standaardwerk oor die betrokke onderwerp.

Die opset is sterk eties-beskrywend. Dit is beslis nie die doel van die skrywer om die sendingwerk en die resultate daarvan vanuit enige ander hoek te evalueer as vanuit sy basiese uitgangspunt nie. Hy evalueer byvoorbeeld nie die belangrike aspek van opleiding van inheemse predikante nie – wat waarskynlik die mees blywende vrug van die sendingwerk was. Dit val buite die bestek van sy studie, en hy bepaal hom streng by sy onderwerp.

Daar is wel kritiek oor enkele minder belangrike puntjies. Op p. 273 maak die skrywer die stelling dat J.H. Bavinck die “Comprehensive approach” aanbeveel. In der waarheid skryf Bavinck in sy “Inleiding in de Zendingwetenschap”, p. 114, dat die “Comprehensive approach” hom “hartgrondig wantrouwend” maak, en hy toon uitvoerig aan waarom dit onaanvaarbaar is.

Hoewel die skrywer vir iemand wie se moedertaal Nederlands is, die Engelse taal redelik goed beheers, blyk dit tog plek-plek dat hy nie daarin tuis is nie. Op p. 114 skryf hy oor “the consummation of beer”, waarskynlik bedoelende “consumption” – tensy dit 'n drukfout is! Op p. 352 word die kerk “implored” (“gesmeek”, waarskynlik bedoelende “commissioned” of iets dergeliks) om andere uit te stuur.

Die bewoording is soms lomp, soos uit enkele aanhalings aan die begin van hierdie bespreking blyk. Die onnodige en verkeerde gebruik van kommas is dikwels ook irriterend.

Indien 'n mens egter by die enkele puntjies verbykyk, is hierdie 'n uitstekende studie, 'n grondliggende standaardwerk oor die spesifieke onderwerp. Sendelinge en persone wat in die beginsels van sending en die geskiedenis daarvan in KwaZulu-Natal belangstel, kan wins daaruit haal.

Venter, R., ed. 2011. Faith, religion and the public university.

Bloemfontein: University of the Free State. 116 p. Price: R100,00.

ISSN: 1015-8758. (*Acta theologica* suppl. 14.)

Reviewer: R. Coletto
School of philosophy,
Potchefstroom Campus, North-West University

This publication is the fourteenth supplementum of *Acta theologica*. Ten articles (or chapters) have been selected from the proceedings of an international conference (with the same title) held in March 2010. Some of the authors are internationally well known Christian academics.

One could start asking questions from the title itself, namely are there universities which are not “public”? What would the opposite of “public” be? Are “private” universities not public as well? However, one should resist the temptation of even starting to deal with the content: ten essays by different authors are simply too much to engage with in a review.

I will therefore limit my comments to noticing that a good variety of disciplinary approaches are represented. Theologians are flanked by legal scholars, philosophers, experts in education and so forth. Different cultural contexts are also represented: not only South Africa but Europe and North America as well.

Although only Christian perspectives are presented, a good variety of approaches is represented as well: Lutheran, Catholic, Liberal and Reformational (I am referring to Niebuhr’s worldview distinctions, not to particular ecclesiastical membership). One may also notice the specific inclinations relative to the different worldviews. From a Catholic perspective a case-study is proposed on the implementation of more or less compulsory theology courses to *integrate* the “normal” curriculum (at a Catholic university in Belgium). In this case theology is supposed to influence scholarship. Then there are the Liberals, inclined to obtain the reverse goal: theology shaped by scholarship (as usual, Van Huyssteen pleads for an evolutionary theology). There are also the Lutherans, with their well-balanced parallelism in which theology and scholarship do not bother each other but live in peaceful harmony (a harmony that, no doubt, some would hardly regard as satisfactory). There are also a few reformational hints: the public university is not religiously neutral, it often shows authoritarian traits and may be inclined to repress some of the discourses while imposing its own “theology”.

The only “missing link” is the Anabaptist point of view. Given the size and popularity of today’s Evangelical and Pentecostal movements it would be time to start listening to what they have to say, even on this topic. This might have avoided one possible limit of the book: there is no objection to the idea that theology should indeed be present in the public university. Notwithstanding a few different nuances, on this issue all the authors show full agreement. Hearing one voice out of the choir would have been advisable.

Nevertheless, the essays are well-argued, to the point, sometimes even “practical”. Only in a few instances they tend to border on specialism. Normally they are accessible and reader-friendly. This leads one to say that the book is advisable not only to the academic but also to the well-informed amateur, the educated public.

A few questions remain, at least to the present reviewer. Once it is accepted that theology should be present in the “public” university, whose theology should be preferred? Which theologians should “occupy” the public space? On the basis of which (whose) criteria? Or should theologians rather be mixed in a jolly company and cooperate happily ever after under the banner of the postmodern-pluralistic system? What type of theology will such system tolerate (and on the contrary exclude)? Will it be possible to promote healthy confessional plurality or will might make right? Perhaps will the theologians themselves find ways to exclude the theologies they are allergic to? Brand (p. 27), is already arguing that the “fundamentalists” should have no public space – he refers to “Van Till” and Bahnsen.

The questions could expand even further: why focusing on theology only? It might be replied that it is legitimate and even necessary to limit the field of investigation of a conference and of a publication. One has the uneasy impression, however, that for some of the authors theology is identified with Christian scholarship *tout court* and the possibility of a Christian philosophy, sociology, psychology or whatever else, is simply ignored or safely kept in the background. Yet the questions are there: what about the presence of Christian scholarship in the “public” university? How is this related to the presence of Christian theology? May one look forward to a next symposium, and therefore to a next supplementum? Or are these questions *de facto* marginalised by an array of nature-grace approaches?

Van den Berg, Jan-Albert. 2010. **An (auto)biographical *theologia habitus* – future perspectives for the workplace.** Bloemfontein: University of the Free State. 148 p. Price: R100,00. ISSN: 1015-8758. (*Acta theologica* suppl. 13.)

Resensent: A.L. du Plessis
Praktiese Teologie,
Potchefstroomkampus, Noordwes-Universiteit

In hierdie supplementum fokus Jan-Albert van der Berg op 'n baie aktuele probleem in die Suid-Afrikaanse konteks, naamlik die implementering/uitlewing van 'n Christelike waardesisteem in die werkplek. Die navorsing het 'n (outo)biografiese invalshoek en daardeur poog die outeur om ook iets van sy eie worsteling weer te gee. Die outeur lewer 'n pleidooi dat hierdie navorsingstuk slegs die begin van navorsing rondom hierdie tema is en dat daar nog heelwat bygevoeg kan word.

Die outobiografiese karakter word ondersteun deur die outeur se betrokkenheid by sowel die Praktiese Teologie as Toekomsstudies (Futures Studies, School of Management, University of Stellenbosch). Op 'n kreatiewe manier integreer hy die twee dissiplines om uiteindelik 'n *theologia habitus* in die werkplek te ondersoek. In hierdie proses maak hy gebruik van die Delphi-metode wat tussen die veertiger- en sewentigerjare van die vorige eeu ontwikkel is en hoofsaaklik deur die ekonomiese wetenskappe gebruik word om vooruitskattings te maak. Die Delphi-metode "is suitable when tackling significant decision-making that will set future directions for organizations" (p. 28).

In die empiriese ondersoek word hoofsaaklik gebruik gemaak van drie groepe medenavorsers, naamlik (1) persone wat beskik oor na-graadse teologiese opleiding en wat voltyds in die sakewêreld betrokke is; (2) Christensakemanne met geen teologiese opleiding nie; en (3) 'n groep lewensafrigters (*life-coaches*) wat oor teologiese opleiding beskik en hulle kennis en vaardighede voltyds in die werkplek implimenteer deur ondersteunend en begeleidend teenoor die bestuur en werkers op te tree. Groep 3 het eers later in die navorsing deel geword van die empiriese studie en het baie waarde hieraan toegevoeg.

Die manuskrip getuig van 'n diepgaande studie, relevante kommentaar, ondersteunende menings van kundiges en aanhalings uit wyd-nagevorste bronne. Die outeur se persoonlike soeke na 'n relevante *theologia habitus* vir 'n daaglikse bestaan, gefasiliteer met die same-

werking van verskeie persone, instansies en prosesse spreek van sy bedoeling om 'n goeie monografiese publikasie saam te stel. Daarmee word die weg gebaan vir verdere navorsing hieromtrent. Dit is my mening dat die outeur daarin slaag om 'n sinvolle inter-dissiplinêre debat tussen Praktiese Teologie en Toekomsstudies daar te stel. Die fokus van toekomsnavorsing is hoofsaaklik "to contribute towards making the world a better place in which to live, benefiting people as well as plants, animals, and the life-sustaining capacities of the Earth" (p. 15). Vanuit hierdie konteks neem die outeur kennis van die navorsing van die *Millennium Project of the UN* en poog om met hierdie studie 'n positiewe bydrae te lewer tot die vyftien globale uitdagings.

Alhoewel Praktiese Teologie voorheen al op argitektoniese metafore gesteun het, maak die outeur ook hiervan gebruik en op 'n sinvolle manier word die hele ondersoekveld verstaanbaar gemaak binne die konteks van 'n uitgebreide argitektoniese metafoor. Die outeur doen nie primêr 'n aanbieding van 'n model om probleme op te los nie, maar dui eerder aan hoe fasilitering van spesifieke perspektiewe en veronderstellings kan plaasvind. Die beeldspraak van argitektuur bied inderdaad spesifieke dinamiese moontlikhede waar nuwe idees nuwe benaderings vereis. Die outeur beklemtoon die beeldspraak van argitektuur as 'n eksperimentele ontwerp. Terselfdertyd maak hy dit sy missie om 'n gesaghebbende wetenskaplike omskrywing saam te stel wat toeganklik is as gevolg van die strategiese karakter daarvan vir sowel Praktiese Teologie as Toekomsstudies. Uitsers bemoedigend is die aansporing tot interdissiplinêre samewerking. Vanuit die fokuspunt van 'n *theologia habitus* word samewerking ook tussen die Positiewe Sielkunde en Praktiese Teologie bepleit. Getrou aan die werkswyse van Praktiese Teologie vind daar voortdurend vloei plaas tussen praksis-teorie-praksis. Die *theologia habitus* word verder deurgans beskryf as *lived religion*. Dit is 'n aanduiding/bevestiging dat teologie inderwaarheid 'n werkwoord en nie 'n selfstandige naamwoord is nie.

Die navorsing is van waarde vir elke Christen wat gekonfronteer word met die morele aspek van hoe om sy Christelike waardes in die werkplek uit te leef. Vanuit die empiriese studie het die oproep gegaan dat versoening moet plaasvind tussen "believing (what – and how – do I believe?) and 'beliving' (how do I live according to what I believe?)". Alhoewel die navorsing geensins afgehandel is nie, gee dit aan die Christen hoop en bemoediging, ten spyte van 'n tegnologiese wêreld van rekenaars, doelwitte en sperdatums.

Fokusresensies

Maartens, Maretha. 2010. **Totdat jy vry is ...** Vereeniging: Christelike Uitgewersmaatskappy. 262 p. Prys: R99,95. ISBN: 978-1-77000-847-2.

Resensent: P.H. Heystek
Gereformeerde Kerk Pretoria-Montanapoort

Maretha Maartens is 'n begenadigde skrywer vir wie klanke en letters as woorde die medium is waarmee én waardeur sy opskryf wat in haar hart lewe. Haar geskrif, *Totdat jy vry is ...*, is 'n diep geestelike ervaring wat siel en gemoed opnuut weer verseker van die vryspraak wat in die Woord van God opgeskryf is.

Maartens se boek is gebasseer op Matteus 19:16-30 en sy sê self op p. 9: "Al die oordenkings in hierdie boek is soos stene in 'n klipmuur op Matteus 19:16-30 as hoeksteen en rotsfondament gebou." Sy slaag daarin om met woorde en sinne op papier God se waarheid te bedien, omdat sy self verstaan dat die wêreld dit salueer wat sigbaar is, dit wat skitter en luid opklink. Op p. 179 verwoord sy iets van die kwaliteit van hierdie boek, wanneer sy sê: "Die mensdom is blind vir die worsteling van dié wat onvermoeid dieper soek." Inderdaad is hierdie publikasie van Maartens die roetekaart vir die gods-kind wat dieper soek.

In twaalf hoofstukke word die leser begelei om te verstaan dat vryspraak genadeguns van God in Christus is. Kundig en keurig, met Skrifaaanhaling en teksuitleg, word die eeueoue misverstand van die suksesvolle jong heerser van Matteus 19 met sy *só-doen-'n-mens-godsdiens* as leuen ontbloot. Die misverstand word egter nie bloot ontbloot nie. Inteendeel, die waarheid oor hoe 'n nietige mens die genade van God ontvang, is die fokus van elke hoofstuk.

Die Woord van God is dus die fokus van hierdie boek. In veral hoofstuk 3 stel Maartens dit kinderlik-onomwonde dat die Woord van God "anders is as enige ander geskrif vanweë sy volkomendheid; en onwankelbaar vas is". Die begroning van bogenoemde is Matteus 28:5-7 op grond waarvan die skrywer onbeskaamd op p. 56 verklaar:

... as die opstanding van Jesus Christus onder verdenking is, is alles onder verdenking: ons geloofsbelydenis, kerklike tradisies, Opstandingsondag, en lewe ná die dood.

Elke hoofstuk bring die leser onder die indruk daarvan dat wie vas (gebonde) aan die lewende Here Jesus is, waarlik vry is.

Maartens plaas hiermee 'n boek van standaard op die boekwinkelrakke. Hierin is deeglike en diepgang-eksegese gedoen; dit spreek van keurige formulering (met 'n enkel sinskonstruksiefout op p. 68); dinamiese wyse van Skrif met Skrif vergelyking; daar is 'n logiese uitbou van die titel en dus die tema van die boek; die taalgebruik moedig die leser aan om aan te hou lees; en daar is 'n toepassing op die lewensomstandighede van elke dag wat nie lewensvreemd is nie.

Die meriete van die publikasie verdien om vermeld te word. Dit is geen dagstukkboek nie. Dit is veel meer. Veral opvallend is die feit dat daar nie net enkelversaanhalings uit die Bybel is nie, maar perikope sodat die leser verse in konteks kan lees en verstaan. Daar is 'n verbondsgerigtheid in byna elke hoofstuk. Die hele publikasie spreek van koninkryksgerigtheid met 'n fokus op die roeping van die kerk in tyd en omstandigheid. Daar is ook verwysing na die integrering van onder andere die Heidelbergse Kategismus.

Totdat jy vry is ... is bedoel vir die meer ingeligte leser en nie vir die beginner Bybelstudent nie. Dit is 'n boek wat maklik lees indien jy met aandag lees. Hierdie boek is 'n moet vir teologiese studente en selfs 'n bate in die studeerkamer van predikante en word van harte aanbeveel.

Wilkinson, Bruce. 2010. **Hiervoor is jy gebore.** Vereeniging: Christelike Uitgewersmaatskappy. 234 p. Prys: R 99,95.
ISBN: 978-1-77000-903-5.

Resensent: P. Venter
Gereformeerde Kerk Potchefstroom-Oos

Van al die goeie boeke en kursusse van Bruce Wilkinson wat ek al gelees het, is hierdie boek een van sy minder goeie pogings. Die tema wat hy wou behandel, naamlik om gelowiges se aandag te vestig op die feit dat ons alles in ons lewe met geloofsvertroue moet aanpak en dat ons moet verwag dat God ook aktief in ons alledaagse lewe optree, is 'n lofwaardige tema. Hy wys mooi uit hoe ge-

lowiges veral in moeilike omstandighede, nie net teen die realiteit van die werklikheid moet vaskyk nie, maar ook moet glo dat God uit onmoontlike situasies uitkoms skenk. Hierdie uitkoms word deur Wilkinson gesien as wonderwerke wat God deur mense verrig en hy spoor dan die leser aan om uit die “land van goeie dade”, of die “gewone” na die “land van tekens en wonderwerke”, die “buitengewone” te beweeg waar jy jou tot God se beskikking stel en God dan deur jou wonderwerke verrig, of soos hy dit stel, “dat jy ’n afleweraar van God se wonderwerke word” (Deel 3).

Die boek begin met ’n teenstelling tussen gewone goeie werke van die gelowiges, wat volgens Wilkinson nie voldoende is om God se werk op aarde te doen nie en wonderwerke. Hy oorreed die leser om oor te beweeg in die “beloftegebied” tussen bogenoemde twee lande wat hy noem “die gebied van elkedagse wonders”, waar jou oë oopgemaak word om God se wonderwerke raak te sien en jy ’n afleweraar van sy wonders word, sodat jy uiteindelik in die land van tekens en wonders kan woon.

Deel 1 word genoem: “Welkom in die gebied van elkedagse wonders”. Hier word die leser gelei om die wêreld op ’n nuwe manier te sien en te ontdek dat jy gebore is om God se werk deur God se krag te doen. Hierdeur is jy ’n lewende skakel tussen die hemel en die aarde.

Deel 2 handel oor vier sleutels tot ’n lewe van wonderwerke, naamlik die Meestersleutel, Die Mensesleutel, die Geessleutel en die Risikosleutel. Deel 3 is ’n handleiding hoe om ’n wonderwerk af te lewer en daarin word eerstens gewys op vyf tekens wat jou lei in die aflewering van wonderwerke. Daarna word vyf stappe gegee wat die leser moet ken en volg om wonderwerke te kan aflewer.

Deel 4 handel oor drie sleutels vir spesiale aflewering van wonderwerke wat dan gerig is op die aflewering van finansiële wonderwerke, wonderwerke om ’n lewensdoel af te lewer en wonderwerke om vergifnis af te lewer.

Die kern van die probleem lê eerstens in Wilkinson se definisie van ’n wonderwerk. Op p. 24 skryf hy: “’n Wonderwerk is ’n ‘buitengewone gebeurtenis’ waardeur goddelike ingryping in die mens se lotgevalle gemanifesteer word.” Dit is amper ’n woordelike aanhaling van die Merriam-Webster’s Collegiate Dictionary (10th ed.), wat ’n wonderwerk definieer as: “*an extraordinary event manifesting divine intervention in human affairs*”. ’n Mens kry die indruk dat Wilkinson slegs vanuit hierdie menslike hoek met die bybelse begrip van

wonderwerke kyk. Wanneer 'n mens die bybelse voorkoms en bedoeling van wonderwerke bestudeer, sien jy dat wonderwerke in die eerste plek bedoel was as Godsopenbaring waarin God sy mag en sy bestaan aan die mens openbaar. Ook in Christus se geval was sy wonderwerke bedoel om sy prediking, sy Goddelike sending en sy Goddelike natuur te bevestig (Hand. 2:22). Wilkinson kom egter tot die slotsom dat God se wonderwerke bedoel is om mense te help (p. 38).

Die tweede kernprobleem met Wilkinson se uitgangspunt is dat hy 'n onbybelse onderskeid tref tussen die goeie werke wat gelowiges moet doen en "wonderwerke" wat gelowiges eintlik moet doen. Volgens hom word goeie werke uit eie krag gedoen en daarom loop dit op niks uit nie. Wonderwerke gebeur slegs wanneer die gelowige deur God se krag iets doen. Hierdie is nie 'n bybelse uitgangspunt nie. Die Skrif maak dit baie duidelik dat alles wat die gelowige doen, ook sy goeie werke, die werk van God deur sy Gees is (Joh. 15:1-8; Fil. 2:13). Hiermee tref Wilkinson onderskeid tussen gewone gelowiges wat maar net goeie werke doen en wat eintlik God se werk verhinder en die "supergelowiges" wat wonderwerke kan doen en dus die eintlike instrumente in God se hand is. Op p. 68 maak hy die afleiding dat daar te min ware gelowiges is wat God se wonderwerke doen en daarom kan daar in die hemel 'n agterstand ontstaan met wat God in die wêreld wil doen. Hierdie uitspraak maak God totaal afhanklik van die mens om God werk op aarde te doen en dit grens aan laster.

Wilkinson gaan ook van die veronderstelling uit dat God sy wonderwerke deur elke gelowige op aarde wil verrig. Daarom word die leser die versekering gegee dat indien hy die sleutels gebruik en die stappe volg, hy ook wonderwerke vir God kan doen. Hierdie benadering plaas die verantwoordelikheid tot wonderwerke heeltemal in die hand van die mens en God se werke word sodoende van die mens afhanklik gemaak. Kyk 'n mens egter na die Bybel sien jy geloofshelde soos Abraham, wat geen wonderwerk gedoen het soos wat Wilkinson dit in sy boek beskryf nie, maar wat deur God as 'n geloofsheld bestempel word. So ook Johannes die Doper van wie Jesus gesê het dat hy die grootste profeet ooit was. Ook Johannes die Doper kwalifiseer, volgens Wilkinson, nie vir 'n gelowige wat "wonderwerke" verrig het nie. Hy was maar 'n gewone gelowige en eintlik nie bruikbaar nie.

Daar kom wel mooi bybelse perspektiewe aan die orde in die boek. Die oproep om God se hart van liefde vir die mensdom te deel en om medewerkers van die Heilige Gees te wees, is prysenswaardig.

So ook die sterk klem op geloofsvertroue as basiese vertrekpunt vir elke gelowiges se lewe en optrede. Te midde van die postmoderne denke kom die beklemtoning van God se bonatuurlike werke in die alledaagse lewe van mense as 'n vars bries en is dit waardevol vir die gelowige leser.

Van der Watt, Jan, red. 2010. *Wie sê julle is Ek?* Vereeniging: Christelike Uitgewewersmaatskappy. 208 p. Prys: R89,95. ISBN: 978-1-77000-896-0.

Resensent: N.P. Heystek
Emeritus Gereformeerde Kerk Wapadrant

Jesus Christus het eens aan sy dissipels gevra: *Wie sê julle is Ek?* Van toe af word die mensdom, op diverse wyses, met hierdie vraag gekonfronteer. Het Jesus werklik bestaan? Is daar bewyse te lewer benewens wat die Bybel vermeld? Kan ons die Skrifverhale glo? Dink aan al Christus se wonders en woorde. Besit ons oortuigende getuienis oor die kruisiging, opstanding en hemelvaart van Jesus? Hierdie vrae is brandend aktueel vandag in ons groeiende (post)-moderne, post-Christelike, ateïstiese en agnostiese wêreld. In 'n oop en liberale samelewing kan elkeen mos skryf en sê wat hy wil, om (ongeligte) volgelinge te werf.

Hierdie boek is teen bogenoemde agtergrond geskryf en bied antwoorde en belydenisse op die belangrikste kwessies van gister en veral vandag. Die boek is 'n openbaringhistories-apologetiese kompas veral in die nuwe storms van rasionalisme en positivisme. Vier van Suid-Afrika se voorste Nuwe-Testamentici bied hierin die vrug van jarelange studie, navorsing en verantwoordbare persoonlike keuses. Hulle doen dit met deeglike substansiëring uit die Skrif (veral die Evangelies), asook uit getuienisse buite die Skrif. Die materiaal wat aangebied word, is op die man af en appèllerend. Uiteraard sal die goeie saad wat gesaai word op verskillende plekke val (vgl. die *gelykenis van die saaier*, Matt. 13:3-9). Uiteindelik het geloof in God die laaste sê (Ef. 2:8).

Die ryke inhoud word in populêre styl baie verstaanbaar aangebied. Hierdie meesters delf onder die oppervlakte en verstaan die kuns om duidelik te formuleer. Tog het inligting, rede en logika nooit die laaste woord nie, maar wel die Gees. Hierdie is 'n boek vir leraars, kategete, beraders, onderwysers, selfs katkisante. Die inhoud is konfessioneel en bybels betroubaar en adem 'n nederige gees.

Benewens bybelse inhoude, word volop kultuur-historiese agtergronde, bybelse argeologie en ander *ad rem* buitebybelse materiaal ingevleg. Gou weet die leser byvoorbeeld wie Josefus was, wanneer hy geleef het, en wat hy as Joodse generaal en geskiedskrywer vir ons oor Jesus nagelaat het. So kom 'n mens ook te wete wat die Romeinse skrywers Takitus (56-120 n.C.), Suetonius (69-122 n.C.) en 'n paar ander, opgeteken het. In hierdie boek is ook 'n sinopsis van sowel die *kerkvaders* (nege geskrifte) as die pseudo-epigrawe (veertien oorlewerings, asook die Evangelies van Thomas en Judas; p. 176-185).

Professor Pieter de Villiers (buitengewone professor in bybelse Spiritualiteit aan UOVS) skryf hoofstukke 4.1, 4.2, 4.3 en 5 (p. 56-91). Hoofstuk 4 beoordeel die wonders van Christus. Wat is 'n wonder? Gebeur dit steeds in die Naam van Jesus? Wat van die kritici se vrae? In die ander afdelings word na die Christologiese Ou-Testamentiese profesieë en vervulling geïllustreer (4.2); die leser gaan ook saam met Jesus op reis vir drie jaar (4.3). Hoofstuk 5: "Wat sê mense oor wat Jesus gepreek het?" en "Wat sê die kerkvaders en die 'klippe' oor Jesus?" (hfst. 7). Telkens word uitdagende kritiese vrae opgeneem en behandel.

Professor Francois Tolmie (Departement Nuwe Testament aan UOVS en medevertaler van die Bybel vir dowes) behartig vier afdelings: "Wat sê sy vriende en familie oor Hom as persoon?" (hfst. 1). Sewe persone word behandel (o.a. moeder Maria, Petrus, Paulus). "Wat sê die skrywers van die Nuwe Testament oor Jesus se verhouding met sy Vader" (2.1) en met die Heilige Gees? (2.2). Deel 6.2 handel oor die interessante vraag: "Wat sê die ander godsdienste oor Jesus?"

Professor Stephan Joubert (buitengewone professor by UP en redakteur van E-kerk) vra: "Wat sê die demone/duiwels oor Hom?" (2.4) en "Wat sê Jesus se opponente en die gewone mense (skares) van Hom?" (hfst 3). Die laaste twee hoofstukke gaan oor eietydse, aktuele vrae: "Wat sê die mense oor Jesus vandag?" en oor Jesus en die toekoms (hfst. 8 en 9).

Professor Jan van der Watt pak die onderwerpe "Wat sê die engele oor Jesus?" (2.3) en die kruisiging, begrafnis en opstanding van Jesus (4.4, 4.5, 4.6 – in medewerking met prof. S. Joubert – en 6.1). Hierdie dele raak die kern van die evangelie en word daarom in detail behandel. Weereens word buitebybelse getuienisse ook betrek.

Uit die inhoudsopgawe blyk hoe wyd die inhoud strek. Vrae kan gestel word oor die verwagte sukses van so 'n openbaringshistories-apologetiese werk in ons tyd. In hierdie boek word op 'n uitmuntende wyse verantwoording gedoen van die hoop wat in Chistene leef (1 Pet. 3:15).

Elkeen wat evangeliese “skietgoed” vir homself, ongelowiges of twyfelaars soek, hier is dit! Hierdie boek word sterk aanbeveel.